

in the history of the institution in connection with the internal structure and external life of the state]. Moskva: Universitetskaya tipografiya, 1154 s. [in Russian].

Maksimyko, N. (1900). *Seymy litovsko-russkogo gosudarstva do Lyublińskiej unii 1569 g.* [Sejms of the Lithuanian-Russian state before the Lublin Union in 1569]. Kharkov: tip. A. Darre, 205 s. [in Russian].

Malinovskiy, I. (1912). *Rada Velikogo knyazhestva Litovskogo v svyazi s boyarskoy dumoy drevney Rusi* [Council of the Grand Duchy of Lithuania in connection with the boyar thought of ancient Russia] (Ch. II. Vyp. 2). Tomsk: Tipo-Litografiya Sibirsk. T-va Pechatn. Dela Ug. Dvoryanskoy, 528 s. [in Russian].

Radaman, A. (2007). Soym [Sejm]. *Vyalikaye knyastva Litoŭskaye. Entsyklapedyya ŭ dvukh tamakh. 2-e vydanne*, (2). Minsk: «Belaruskaya entsyklapedyya imya Petruya Broŭki», 606–611. [in Belarusian].

Statut Vyalikaga knyastva Litoŭskaga 1566 goda [Charter of the Grand Duchy of Lithuania 1569]. (2003). (Aŭt. T. I. Doŭnar. U. M. Satolin. Ya. A. Yukho). Mensk: TESEY, 352 s. [in Belarusian, in Old Ukrainian].

Halecki, O. (1915). O początkach parlamentaryzmu litewskiego. *Sprawozdania z czynności i posiedzeń Akademii Umiejętności w Krakowie*, (T. 20, Nr 8 Sierpień-wrzesień-październik). Kraków, 22–27. [in Polish].

Korczak, L. (1998). *Litewska rada wielkokiążęca w XV wieku*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 120 s. [in Polish].

Rachuba, A. (2021). Parlamentaryzm Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII w. *Przegląd Sejmowy*, (6), 43–83. [in Polish].

Uruszczak, W. (1981). *Sejw walny koronny w latach 1506–1540*. Wrocław: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 273 s. [in Polish].

Отримано: 12.09.2022

DOI 10.32626/2309-2254.2022-37.49–60

УДК 908(477.43)

БЛИЗНЯК Микола – кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри історії імені професора М.П. Ковальського Національного університету «Острозька академія», вул. Семінарська, 2, м. Острог, індекс 35800, Україна (krasnostav@ukr.net)

ORCID 0000-0002-9587-1129

BLYZNIAK Mykola – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of History named after prof. M.P. Kovalsky of the National University of Ostroh Academy, 2, Seminaraska Street, Ostroh, index 35800, Ukraine (krasnostav@ukr.net)

Бібліографічний опис статті: Близняк, М. (2022). Місто Лабунь за інвентарем 1788 року. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історичні науки*, (37), 49–60.

МІСТО ЛАБУНЬ ЗА ІНВЕНТАРЕМ 1788 РОКУ

Анотація. *Мета роботи* – на основі аналізу інвентаря 1788 року міста Лабуні 1788 року висвітлити соціально-економічні аспекти його розвитку з акцентом на демографічні характеристики. **Методологія дослідження** побудована на принципах історизму, об'єктивності та неупередженості. У роботі були використані методи – історичний, проблемно-хронологічний, ретроспективний та аналітико-синтетичний. **Наукова новизна** – вперше введено до наукового обігу інвентар міста Лабуні 1788 року, на основі якого проаналізовано основні демографічні характеристики населення, конкретизовано його повинності, доповнено дані, що стосуються розпланувальної структури і просторової специфіки забудови поселення. **Висновки.** Приватновласницьке місто Лабунь наприкінці 1780-х років було передано власником в оренду. Містобудівельні ініціативи Ю. Стемпковського сприяли залученню фахівців з архітектури і будівництва, розширювалися торговельні можливості. Місто розподілялося на кілька кварталів – у Старому місті мешкало 56% усього населення, у Новому – 34%, а на передмісті Титків – 10%. Всього у місті Лабунь зафіксовано 488 димів, у котрих могло мешкати 2773 особи. Християнська громада міста становила 73,4% населення, а юдейська – 26,6%. Переважна більшість мешканців міста була задіяна в аграрній сфері. Мешканці Лабуні відбували низку повинностей на користь власника міста чи орендаря (натуральну, грошову та відробіткову ренти). Повинності християнської та юдейської громад значно різнилися між собою за конкретними видами робіт та їх грошовим розміром. У торговельно-економічному сенсі перші позиції належали євреям. Перелік ремісничих спеціальностей євреїв значно ширший, аніж у християн. Провідне місце серед юдейських майстрів посідали кушнірі, серед християнських – ткачі.

Ключові слова: місто Лабунь, Волинське воєводство, інвентар, населення, національні громади, ремесло, повинності.

THE TOWN OF LABUN, PER THE INVENTORY OF 1788

Abstract. *The purpose of the study* is to highlight socio-economic aspects in the development of Labun, with an emphasis on the demographic characteristics of its population, based on the studied sources and literature. **The research methodology** is based on the principles of historicism, objectivity, and impartiality. Historical, problem-chronological, retrospective, and analytical-synthetic methods have been used in the work. **The scientific novelty** – the inventory of Labun of 1788 has been introduced into scientific circulation for the first time, based on which the main demographic characteristics of the population have been analyzed, its duties have been specified, and data related to the planning structure and spatial specifics of the urban development situation added. **Conclusions.** In the late 1780s, the privately owned town of Labun was leased by the owner. The city-building initiatives of J. Stempkovsky contributed to the concentration of specialists in various fields of architecture and construction here and expanded trade opportunities. The town was divided into several quarters – 56% of the entire population lived in the Old Town, 34% – in the New Town, and 10% – in the Titkiv suburb. A total of 488 heath taxes were recorded in Labun, in which 2,773 people could live. The Christian community of the town made up 73.4% of the population, and the Jewish community had 26.6%. The majority of the town's residents had soil cultivation as the basis of their activity. The residents of Labun performed a number of duties for the benefit of the lord, the owner of the city, or the tenant (natural, monetary, and labor). The duties of the Christian and Jewish communities differed sig-

nificantly among themselves in terms of specific types of work and their monetary amount. The first positions belonged to Jews in the commercial and economic sense. The list of craft specialties of Jews was much broader than that of Christians, and furriers occupied the first place. Among Christians, weavers worked the most in the town.

Key words: *the town of Labun, Volyn Voivodeship, inventory, population, national communities, craft, duties.*

Постановка проблеми. На теренах Речі Посполитої упродовж XVIII ст. українські міста продовжували відігравати роль урбаністичних осередків, адміністративних та релігійних центрів, тут вирувала торгівля, розвивалися ремесла та промисли, подальшого розвитку набувало аграрне виробництво, відбувався підйом рівня освіти, науки й культури. Окреслені аспекти розвитку міст, зокрема у Волинському воеводстві для вказаного періоду відомі у загальних рисах і лише для окремих поселень, тому потребують більшої деталізації, поглиблених наукових студій та ширших узагальнень. Успішна реалізація окреслених наукових проблем прямо пов'язана з подальшим виявленням та вивченням писемних та інших історичних джерел, зокрема такого їх виду, як інвентарі. Загалом вони містять вірогідну різнопланову та репрезентативну інформацію про життя і діяльність громади у межах міських мурів та прилеглих до них територій. Збережений інвентар 1788 р. дає можливість доповнити і розширити міську метрику Лабуні, зрозуміти окремі аспекти повсякдення його мешканців і скласти загальний образ міста у південно-східній околиці історичної Волині вже в останні роки існування Речі Посполитої обох Народів.

Аналіз джерел та останні дослідження. Історія міст Волині стала предметом зацікавлень істориків та краєзнавців ще у XIX ст. Важливі факти з історії Лабуні досліджуваного періоду представив у своєму нарисі Аполлон Сендульський. У праці багато уваги приділено біографії власника міста – Юзефа Стемпковського у контексті минувшини поселення (Сендульський, 1882). Згодом побачило світ енциклопедичне гасло про Лабунь авторства Александра Яблоновського, де подано загальний історичний розвиток міста у відомому «Словнику географічному» (Jabł[onowski], 1884). До кінця XIX ст. належить дослідження міст і сіл М. Теодоровича, що було перевидано сучасними дослідниками у 2011 р. й географічно охопило межі нинішньої Хмельницької області (Тимошук, 2011). Краєзнавчо-довідкові матеріали про Лабунь зібрані у словнику О. Цинкаловського (Цинкаловський, 1986). Ґрунтовний аналіз палацово-паркового будівництва у місті та специфіки міської планувальної структури в останній чверті XVIII ст. проведено О. Михайлишин (Михайлишин, 2000, 2001). Джерельна база дослідження включає описово-статистичні документи з фондів Відділу рукописів Національної наукової бібліотеки імені Василя Стефаника (ф. 5, 91). Мемуари Яна Дукляна Охотського доповнюють загальну картину розкішного міського життя в Лабуні (Крашевський, 1874).

Мета статті полягає у тому, щоб на основі аналізу змісту інвентаря міста Лабуні 1788 року висвітлити соціально-економічні аспекти його розвитку з акцентом на демографічні характеристики.

Виклад основного матеріалу. Волинське місто Лабунь¹ розкинулося при впадінні річки Поганки² до річки Хомори, у південно-східній частині Кременецького повіту. Впродовж XVI ст. маєтність належала родині Лабунських, на початку XVII ст. – князям Острозьким, а в останній чверті цього ж століття перейшла у власність Любомирських. У 1775 р. воевода київський Станіслав Любомирський відступив місто Лабунь Юзефові Стемпковському (Каміньська, 2005), котрий володів маєтністю до кінця свого життя, а після смерті в 1793 р. місто відібрано кредиторами за борги (Jabl[onowski], 1884, s. 563; Сендкульський, 1888, с. 1173).

На час укладання інвентаря власник міста переважно мешкав у Варшаві, а на Волині з'являвся лише під час різдвяних свят та січневих дубенських контрактів (Каміньська, 2005). Тим не менше, з іменем нового власника пов'язують розквіт міста. Наприкінці 1760-х рр., за даними окремих істориків, місто Лабунь зазнало значних руйнацій (Цинкаловський, 1986, с. 6). Проте Юзеф Стемпковський розбудував приватну резиденцію в останній чверті XVIII ст., а на місці старого замку збудував блискучий двоповерховий палац (Тимошук, 2011, с. 527). З 1775 р. у місті працював знаний архітектор Ефраїм Шрагер (1727-1783) (Михайлишин, 2000, с. 234). Він запроєктував у Лабуні один із перших палаців раннього класицизму на Волині (Михайлишин, 2001, с. 360). Будівля була орієнтована парадним фасадом на центральний майдан містечка, а протилежний йому фасад був звернений у сторону річки Хомори, що утворювала великий став (Михайлишин, 2001, с. 359). Масштабні містобудівельні ініціативи Ю. Стемпковського та їх безпосередня реалізація, безумовно, сприяли концентрації тут фахівців у галузі архітектури і будівництва, мистецьких напрямків, збільшувалася чисельність населення для обслуговування потреб перших, розширювалася інфраструктура міста тощо. Подбав новий власник і про торговельні справи, адже завдяки його клопотанням місту було надано право на 12 ярмарків (Сендкульський, 1882, с. 1173). Низка окреслених акцій сприяла поживленню міського життя.

Інвентар 1788 р. укладений у зв'язку із передачею міста в оренду летицьському ловчому Юзефу Митці Верещатинському. Оригінал документу написаний польською мовою на восьми аркушах зі зворотами і дійшов до нашого часу в складі фонду Радзимінських. 11 лютого цього року інвентар був внесений до земських кременецьких книг (ЛННБ ім. В. Стефаніка, ф. 91, спр. 477, арк. 35–42 зв.). Таким чином, варто зауважити й на тому, що писемне джерело мало ще й юридичну силу, оскільки тут чітко окреслювалися окремі умови та обмеження володіння містом, повинності його мешканців тощо.

¹ Тепер село Новолабунь Шепетівського району Хмельницької області.

² Упорядники інвентаря використовували назву річки «Поганка» («Poganka»), яку вона зберегла й дотепер.

Документ дає можливість окреслити окремі аспекти просторового розвитку міста Лабуні цього часу. Загалом вербальний опис вуличної мережі міста хоч й розширює наші знання з топографії поселення, проте має обмежені можливості для розуміння розпланувальної структури і просторової специфіки містобудівної ситуації. Тим не менше, місто розподілялося на кілька кварталів: Старе місто (всього три вулиці), Нове місто (5 вулиць) та Титьківське передмістя (див. таблицю 1). Останнє у досліджуваний період стало невід'ємною частиною міського простору, а його мешканці фактично відбували аналогічну міщанам ренту.

Таблиця 1.

Осілість міста Лабуні у 1788 році¹

Назва вулиці/кварталу		Кількість будинків
<i>Старе місто:</i>		
11.	вул. Юровська	53
22.	вул. Пречистенська	33
33.	вул. Троїцька	69
44.	осілість єврейської громади	94
<i>Нове місто:</i>		
11.	вул. Коростельова	23
22.	вул. Калинова	13
33.	вул. Крутогорб	28
44.	вул. Широка	18
55.	вул. Лиса Гора	45
66.	осілість єврейської громади	25
77.	Передмістя Титьків	47
	Всього:	448

У Старому місті мешкало 56% усього населення, що зафіксоване в інвентарі. Згідно з джерелом, тут розкинулися такі вулиці: Юровська, Пречистенська й Троїцька. Остання належала до найбільшої за осілістю вулиць у місті (69 домогосподарств). Очевидно, що дана вулиця мала важливе місце у житті громади, хоч більших деталей у нашому розпорядженні поки що немає. Традиційно єврейська громада міста мешкала компактно, неподалік від центральної його частини, що пов'язано з їх домінуючою торговельно-ремісничою діяльністю.

Нове місто Лабунь за чисельністю домогосподарств займало 34%. Цей квартал характеризувався найбільшою кількістю вулиць, порівняно з іншими, проте вони були невеличкими, а на найменшій, вулиці Калиновій, розташовувалося усього 13 домогосподарств (див. таблицю 1). Передмістя Титьків становило 10% заселеної міської структури і виконувало функції аграрної околиці.

Описово-статистичні джерела дають змогу простежити чисельні показники мешканців в останній чверті XVIII ст. Згідно з тарифом подимного 1775 р. у Лабуні зафіксовано 532 домогосподарства (ЛННБ ім. В. Стефаніка,

¹ Складено на основі: ЛННБ ім. В. Стефаніка, ф. 91, спр. 477, арк. 35–39 зв. Послідовність вулиць подано згідно з джерелом.

ф. 5, оп. 1, арк. 233 зв.), а через 13 років упорядники інвентаря 1788 року нарахували вже 448 димів (ЛННБ ім. В. Стефаніка, ф. 91, спр. 477, арк. 35–39 зв.). Таким чином, спостерігається зменшення чисельності мешканців міста, хоч місто продовжує тримати позиції одного із найбільш заселених міст воєводства. Загалом, для з'ясування чисельності населення у місті використовуватимемо коефіцієнт 6,19 мешканців на дим, що перевірений на практиці упродовж 1789-1790 р. у Волинському воєводстві (Собчук, 2017, с. 189). Виходячи із наведеного коефіцієнта, у місті в 1788 р. мешкало 2773 особи. Все населення міста чітко розподілено за конфесійною ознакою. Християнська громада становила 73,4% населення, а юдейська – 26,6%.

Переважна частина християнського населення міста була задіяна в аграрному секторі виробництва, що цілком узгоджується із загальними тенденціями розвитку міського життя на теренах Волинського воєводства. Володіння земельними наділами та їх обробіток були нормою повсякдення городян та виконували роль індикатора заможності. Земельні угіддя упорядники інвентаря зафіксували у «волоках»¹, «півволоках» та «городах». Всього у лабунській міській громаді нараховувалося 59 власників цілої волоки, 5 – лабунців обробляли півтори волоки і лише один – дві з половиною. Більшість мешканців міста становили господарі, що обробляли пів волоки – 198. Решта власників, яких було 54, працювали на значно менших земельних наділах – городах (ЛННБ ім. В. Стефаніка, ф. 91, спр. 477, арк. 35–39 зв.). Отже, переважна більшість мешканців міста залишалися землеробами, окремі поєднували землеробську працю з іншими видами діяльності, в тому числі і ремісничими. До останніх, наприклад, належав Левко Мороз, який мав волоку ґрунту, а за головний вид професійної діяльності мав ткацтво ((ЛННБ ім. В. Стефаніка, ф. 91, спр. 477, арк. 39 зв.)

Мешканці Лабуні відбували низку повинностей на користь власника міста чи орендаря. Дані інвентаря дають можливість у головних рисах проаналізувати специфіку таких повинностей. Відповідна рента включала три складових: натуральну, грошову та відробіткову. Такий розподіл для досліджуваного періоду був властивим для більшості міст воєводства, однак відрізнявся певними пропорціями та співвідношеннями. Повинності християнської та юдейської громад значно різнилися між собою за конкретними видами робіт та їх грошовим розміром.

Сума повинностей християн-лабунців залежала від розмірів земельної ділянки (волока, пів волока або город). Містяни цієї конфесії відробляли панщину «піщю» і «тягло» (тобто власним «тяглом» – робочою худобою) влітку та взимку. Грошова рента визначалася у злотих та грошах під назвами «чинш» та «чиншик»². Натуральна данина складалася з курей, яєць (у ко-

¹ Волока – земельна ділянка та одиниця вимірювання сільськогосподарської землі, що дорівнювала 21,36 га.

² Чинш – податок, який сплачували мешканці міст за наймані орні землі, угіддя та нерухоме майно. Міщанин не був власником земельної ділянки, на якій розташовувався його будинок, він лише нею користувався, що й становило основу його залежності. Загалом розмір чиншу або чиншику залежав від величини земельного наділу.

пах та штуках) та мотків. Наприклад, мешканець Лабуні, власник домогосподарства, Кирило Кузьменко мав пару волів та пару коней, якими обробляв одну волоку ґрунту. Таким чином, власник волоки відробляв панщину своїм тяглом 3 дні влітку та 2 дні взимку. До вказаного додавалися ще 3 «літні дні» тяглом та 9 «пішо». Шарварки¹ належало відробляти тяглом упродовж 12 днів. Грошові повинності становили 4 злотих чиншику та 9 злотих подорожчини². Натуральна данина передбачала складання 10 штук яець та 2 мотків коноплі (ЛННБ ім. В. Стефаника, ф. 91, спр. 477, арк. 35). Важливо підкреслити, що вартість панщинного відробітку «тягло» дорівнювала 15 грошам, а «пішо» – 10 (ЛННБ ім. В. Стефаника, ф. 91, спр. 477, арк. 40). Названі повинності підкреслюють гостру потребу панського двору у робочих руках, худобі, грошах та продуктах, отриманих у міських дворах із земельних наділів.

Міська господарська інфраструктура включала 13 ланів та 10 сіножатеї панських (ЛННБ ім. В. Стефаника, ф. 91, спр. 477, арк. 41 зв.–42). Інвентар Лабуні дає можливість окреслити озимі та ярі засіви. Отже, на ланах лабунських та титьківських було засіяно 205 корців³ жита, 204 корці пшениці. Засів ярини на ланах лабунських в Титькові – 200 корців вівса, 50 корців ячменю, 150 корців гречки (ЛННБ ім. В. Стефаника, ф. 91, спр. 477, арк. 42).

Під час укладення контракту чітко вказувалося, що весь засів панських ланів, як і реманент для його обробітку, належить Ю. Стемповському. Крім того, міський уряд залишив за собою право вільного помолу зерна в лабунських млинах та вільне рубання дров для опалення та ремонту міської інфраструктури.

Шарварки чітко регламентувалися інвентарем. Усі піддані міста зобов'язані були відбувати необхідні шарварки, що, як правило, пов'язані із будівництвом та ремонтом гребель і панських будівель. У повинностях передбачалося й питання безпеки власника/орендаря міста, адже уся громада зобов'язана була дбати про добову сторожу, функції якої виконували дві особи почергово (ЛННБ ім. В. Стефаника, ф. 91, спр. 477, арк. 41).

Окрім категорії мешканців міста були звільнені від повинностей. До них у Лабуні належали представники міського уряду, панської адміністрації, козаки, десятники, поберезники тощо.

Окрема група міщан (всього чотири власники домогосподарств) належала до вільних і жодних повинностей і податків не відбували. До таких у місті належав Тарас Підлісничий, якого інвентар називає «вільним». У його розпорядженні був лише будинок, а важливою ділянкою його зайнятості мали бути лісові угіддя (ЛННБ ім. В. Стефаника, ф. 91, спр. 477, арк. 35). Микола Креденцер також був вільним від сплати податків та повинностей, хоч мав одну волоку землі (ЛННБ ім. В. Стефаника, ф. 91, спр. 477, арк. 35 зв.). До цього списку включено й

¹ Шарварок – повинність мешканців міста, яка полягала у ремонті на вимогу власника мостів, шляхів, гребель та інших об'єктів міської інфраструктури.

² Подорожчина – підводна тяглова повинність, яка могла бути заміненою грошовим еквівалентом.

³ Корець – міра об'єму, що дорівнювала 20-32 гарнцям (80-128 л.).

Семена Возного (ЛННБ ім. В. Стефаника, ф. 91, спр. 477, арк. 36). Роман Фурман зафіксований у статусі вільного, проте сплачував лише натуральну данину у розмірі однієї курки та п'яти яєць (ЛННБ ім. В. Стефаника, ф. 91, спр. 477, арк. 37).

Розкладка повинностей залежала і від професійної зайнятості мешканців Лабуні. Мельники міста і передмістя Титькова сплачували «колове» у розмірі восьми злотих щорічно (ЛННБ ім. В. Стефаника, ф. 91, спр. 477, арк. 41). Ткачі міста давали щороку «верстатове» по 3 злотих (ЛННБ ім. В. Стефаника, ф. 91, спр. 477, арк. 41) тощо.

Загалом, за словами дослідниці соціально-економічної історії України В. Маркіної, співвідношення різних форм ренти на Правобережжі було неоднаковим упродовж усього XVIII ст., а «підданство» завжди бажало за краще сплачувати чинш (Маркіна, 1959, с. 34), адже він давав більше можливостей у виборі на заробітки.

Представники юдейської громади міста відрізнялися за своєю рентою від християн. Вони зобов'язані були сплачували грошовий податок, який визначався у польських злотих та грошах залежно від виду діяльності. Пінкас Волович мешкав у Старому місті й сплачував 6 польських злотих чиншу, як і більшість євреїв міста. Арон Константиновський окрім 6 злотих чиншу платив ще податок у розмірі 6 злотих за наявну у нього муровану крамницю (ЛННБ ім. В. Стефаника, ф. 91, спр. 477, арк. 38). Йодрис Уринович сплачував 2 злотих чиншу і 4 злотих податку за дерев'яну крамницю у Новому місті (ЛННБ ім. В. Стефаника, ф. 91, спр. 477, арк. 39). Серед євреїв Лабуні маємо 19 крамарів, які володіли кам'яними та дерев'яними крамницями, лише один із них, Мошко Вельвелів, мав і кам'яну, і дерев'яну крамницю (ЛННБ ім. В. Стефаника, ф. 91, спр. 477, арк. 38–39). У Новому місті торгівля провадилася, очевидно, значно меншими темпами, оскільки тут не натрапляємо на муровані крамниці, до того ж кількість власників дерев'яних крамниць дорівнює лише цифрі 2 (ЛННБ ім. В. Стефаника, ф. 91, спр. 477, арк. 39).

Лише два власника єврейських домогосподарств належали до «вільних». Це Хаїм Цирюлик та Липа Школьник (ЛННБ ім. В. Стефаника, ф. 91, спр. 477, арк. 38–38 зв.). Лібертація вказаних городян могла бути пов'язана з їх видами зайнятості – у першому випадку це лікарська справа, а у другому – освітня сфера. Серед єврейської громади зустрічаємо 7 «коморників», які володіли власними будинками. Традиційно коморники зустрічаються у джерелах християнських громад, вони не мали власного помешкання та працювали на господаря. Очевидно, в даному випадку євреї-коморники належали до збіднілих, адже сплачували досить низький чинш, а один із них – Борух Кравець платив найнижчий у місті чинш у розмірі одного злогого.

Викликає подив відсутність у Лабуні заїжджих будинків та шинків. У той же час Ян Дуклан Охотський, описуючи своє перебування у Лабуні у 1786 році, відзначав помпезність та багатство світського життя. За його спогадами, Лабунь був завжди переповнений гостями, котрі приїздили сюди щоденно, зупинялися то у палаці, то в флігелях, і не один раз у єврейських бу-

динках. Останні він схарактеризував як цілком пристойні і такі, що були переповнені подорожуючими (Крашевский, 1874, с. 91). У цій частині дані інвентаря не відображають реального стану речей через невідомі причини і значно доповнюються спогадами сучасника.

Можливо, річ у тому, що міський уряд Лабуні визначив «невірного» (тобто єврея) Міхеля Любарського відповідальним за корчемну оренду у місті, про що було повідомлено публічно возним (ЛННБ ім. В. Стефаника, ф. 91, спр. 477, арк. 41). Відповідну домовленість скріплено контрактом корчемної оренди, а сума сплаченого корчемного податку за 17 місяців, з 15 жовтня 1787 р. по 15 березня 1789 р., мала дорівнювати 34 000 злотих (ЛННБ ім. В. Стефаника, ф. 91, спр. 477, арк. 41 зв.). Фактично, таку суму податків встановлено офіціалами власника міста Ю. Стемповського, тобто за місяць праці сплачувалося 500 злотих. Цікаво, що орендар міста не мав права втручатися до збільшення/зменшення корчемної оренди і це зрозуміло, адже прибутки від виробництва та реалізації спиртного в кілька разів перевищували всі інші. За спостереженнями Й. Петровського-Штерена, до останньої чверті XVIII ст. «торгівля спиртним перетворилася на типове єврейське заняття», а горілка «відіграла ту ж роль, яку польський злотий мав для королівської скарбниці: це була валюта» (Петровський-Штерн, 2019, с. 125).

Єврейське населення міста було активно задіяне у ремісничій діяльності. Потреби міста та його околиць забезпечували кушнірі (4), різники (3), кравці (3), пекарі (3), шмуклери (3), злотники (2), винники (2), цирюлік (1), швець (1), діхтяр (1), котляр (1), шкляр (1), бляхар (1) та друкар (1) (ЛННБ ім. В. Стефаника, ф. 91, спр. 477, арк. 38–39).

У зайнятті ремеслами в місті з євреями конкурували християни. За даними інвентаря тут працювала достатньо велика чисельність ткачів, професійна зайнятість яких записана на полях документа (всього 22) (ЛННБ ім. В. Стефаника, ф. 91, спр. 477, арк. 35–37 зв.). Представників інших ремісничих спеціальностей можна з'ясувати лише за прізвиськом, адже приписки на полях відсутні. Таким чином, дізнаємося про ковалів (3), гончарів (2), римара та бондара, столяра скарбового, хоч цілком зрозуміло, що цей список через недосконалість методики міг бути набагато ширшим. Сюди також варто додати двох рибаків, які обслуговували міський став.

У місті окрему групу складали козаки, які, швидше за все, виконували поліційно-охоронні функції. Всього інвентар вказує на 8 козаків, які були власниками домогосподарств. Роман Гончарук мав одну волоку землі і значився козаком «скарбовим». Аналогічний наділ землі обробляв козак Ничипор Лусун (ЛННБ ім. В. Стефаника, ф. 91, спр. 477, арк. 35). До цієї ж групи відносимо чотирьох міських десятників і побережників, котрі за потреби охороняли ліс, а також могли входити до структури надвірних приватних військ Ю. Стемповського.

Священик Вознесенського храму в Лабуні мав у своєму розпорядженні хутор (ЛННБ ім. В. Стефаника, ф. 91, спр. 477, арк. 41 зв.). Це був Данило

Юрійович, який виконував свої функції у цій церкві з 1764 по 1789 рр. Причому церква користувалася правом вільного помолу зерна без «мири та черги» (Тимошук, 2011, с. 528–529). Про володіння землею іншими церквами інвентар не дає жодних відомостей.

Опосередковано дізнаємося про існування у місті цегельні, проте про її функціонування детальнішої інформації немає у нашому розпорядженні. Очевидно, вона розташовувалася на околиці міста й була оточена сільсько-господарськими угіддями – ланами і сіножатями (ЛННБ ім. В. Стефаника, ф. 91, спр. 477, арк. 41 зв., 42).

Через Лабунь пролягало кілька шляхів, які зафіксовані в інвентарі. Серед них зустрічаємо такі: Грицівський, Заславський, Судилківський, Бережанський. Згадано в інвентарі також дороги: Микулинська (пролягала до с. Микулин), Кохановецька (до с. Коханівка), дорога з Титькова (ЛННБ ім. В. Стефаника, ф. 91, спр. 477, арк. 41, 42).

На околиці міста стояла «фігура», хоч більші деталі нам про неї окрім згадки не маємо (ЛННБ ім. В. Стефаника, ф. 91, спр. 477, арк. 41 зв.). Неподалік річки згадується криниця «поруч із дорогою Кохановецькою», яка крім свого прямого практичного значення була ще й важливим топонімічним орієнтиром на позначення конкретних місць ланів, меж, напрямків руху тощо.

Висновки. Приватновласницьке місто Лабунь наприкінці 1780-х років було передано власником в оренду. В цей час містобудівельні ініціативи Ю. Стемковського, безумовно, сприяли концентрації тут фахівців у галузі архітектури і будівництва, збільшувалася чисельність населення для обслуговування потреб перших, розширювалася інфраструктура міста. З іменем власника пов'язаний розквіт міста, розширення його торговельних можливостей. Місто розподілялося на кілька кварталів – у Старому місті мешкало 56% усього населення, у Новому – 34%, а на передмісті Титьків – 10%. Всього у місті Лабуні зафіксовано 488 димів, в яких могло мешкати 2773 особи. Християнська громада міста становила 73,4% населення, а юдейська – 26,6%. Переважна більшість мешканців міста за основу своєї діяльності мали обробіток ґрунту, що часто міг поєднуватися із іншими видами діяльності, в тому числі й ремісничою. Мешканці Лабуні відбували низку повинностей на користь пана, власника міста чи орендаря (натуральну, грошову та відробіткову), що залежало від розмірів земельного наділу та професійної зайнятості мешканців міста. Міська господарська інфраструктура включала 13 ланів та 10 сіножатей панських.

Повинності християнської та юдейської громад значно різнилися між собою за конкретними видами робіт та їх грошовим розміром. У торговельно-економічному сенсі перші позиції належали євреям. Перелік ремісничих спеціальностей євреїв значно ширший, аніж у християн, а перше місце посідали кушнірі. Серед християн найбільше у місті працювало ткачів.

У місті мешкали козаки, десятники, побережники, яких об'єднували поліційно-охоронні функції. Серед підприємств у Лабуні працювала цегель-

ня, що обслуговувала місцеві потреби. Церква мала низку преференцій, визначених ще у попередні століття.

Подальші перспективи у дослідженні історії міста Лабуні пов'язані із пошуком нових архівних документів з приватновласницьких архівів Любомирських та Стемпковських, які можуть пролити світло на проблему зменшення чисельності населення, дозволять глибше деталізувати їх професійну зайнятість та взаємовідносини різних національних громад, зрозуміти позицію пересічних містян щодо суспільно-політичних перетворень у державі.

Список використаних джерел і літератури:

Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника, відділ рукописів (ЛННБ ім. В. Стефаника).

Маркіна, В. О. (1959). Про грошову і відробітну ренти на Правобережній Україні в другій половині XVIII ст. *Український історичний журнал*, 2, 33–49.

Крашевський, І. (ред.). (1874). *Разказы о польской старине. Записки XVIII века Яна Дуклана Охотскаго с рукописей, после него оставшихся, переписанныя и изданныя І. Крашевским* (в 2 т., Т.1). С[анкт]-Петербург, 336 с.

Михайлишин, О. (2000). *Палацово-паркові ансамблі Волині 2-ї половини XVIII – XIX століть*. Київ, 234 с.

Михайлишин, О. (2001). До історії втраченого архітектурного ансамблю містечка Лабунь. *Острогана в Україні і Європі: матеріали міжн. наук. симпозиуму* (Велика Волинь), 29-30 червня 2001 року, м. Старокосянтинів (сс. 358–364). Старокосянтинів.

Сендульський, А. (1882). Местечко Лабунь Заславського уезда. *Волинские Епархиальные Ведомости*, 36, 1170–1181.

Собчук, В. (2017). *Історична Волинь. Північний захід України в регіональному та локальному вимірах минулого*. Кременець, 316 с.

Петровський-Штерн, Й. (2019). *Штетл: золота доба єврейського містечка: перекл. з англ.* (Я. Стріха). Київ: Критика, 394 с.

Тимошук, О.О. (Упорядн.) (2011). *Історія міст і сіл Хмельниччини (за працями Ю.Й. Сіцінського і М. Теодоровича): навч. посіб.* Хмельницький: Поліграфіст-2, 560 с.

Цинкаловський, О. (1986). *Стара Волинь і Волинське Полісся (краєзнавчий словник – від найдавніших часів до 1914 року)*. (в 2-х т., Т.2). Вінніпег: Вид-во «Волинь», 578 с.

Jabl[onowski], A. (1884). Łabuń. *Słownik geograficzny królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* (Т.V). Warszawa: nakł. F. Sulimierskiego, W. Walewskiego, 960 s.

Kamińska, A. (2005). Stempkowski Józef Gabriel. *Polski Słownik Biograficzny* (Т. XLIII/3, Z. 178). Warszawa; Kraków: PAU, 2005. S. 385–392. URL: <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/jozef-gabriel-stempkowski-zm-1793-wojewoda-kijowski> (дата звернення: 09.09.2022).

References:

Lvivska natsionalna naukova biblioteka im. V. Stefanyka, viddil rukopysiv [Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv, department of manuscripts (Vasyl Stefanyk NSLUL)]. [in Ukrainian].

Markina, V. O. (1959). Pro hroshovu i vidrobitnu renty na Pravoberezhnii Ukraini v druhii polovyni XVIII st. [About money and labor rent in Right-Bank Ukraine in the second half of the 18th century]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 2, 33–49. [in Ukrainian].

Krashevskiy, I. (Ed.). (1874). *Razskazy o pol'skoy starine. Zapiski XVIII veka Yana Duklana Okhotskago s rukopisey, posle nego ostavshikhnya, perepisannyya i izdannyya I. Krashevskim* [Stories about Polish antiquity. Notes of the 18th century by Jan Duklan of Okhotsk from the manuscripts left after him, rewritten and published by I. Krashevsky]. (v 2 t., Vol.I.). S[ankt]-Peterburg, 336 s. [in Russian].

Mykhailyshyn, O. (2000). *Palatsovo-parkovi ansambli Volyni 2-yi polovyny XVIII – XIX stolit* [Palace and park ensembles of Volyn in the second half of the 18th – 19th centuries]. Kyiv, 234 s. [in Ukrainian].

Mykhailyshyn, O. (2001). Do istorii vtrachenoho arkhitekturnoho ansambliu mistechka Labun [To the history of the lost architectural ensemble of the town of Labun]. *Ostrohiana v Ukraini i Yevropi: materialy mizhn. nauk. sympoziumu (Velyka Volyn)*, 29-30 chervnia 2001 roku, m. Starokostiantyniv (ss. 358–364). Starokostiantyniv. [in Ukrainian].

Sendul'skiy, A. (1882). Mestechko Labun' Zaslavskogo uiezda [The town of Labun, Zaslav district]. *Volynskie Eparkhial'nye Vedomosti*, 36, 1170–1181. [in Russian].

Sobchuk, V. (2017). *Istorychna Volyn. Pivnichnyi zakhid Ukrainy v rehionalnomu ta lokalnomu vymirakh mynuloho* [Historical Volyn. North-West Ukraine in regional and local dimensions of the past]. Kremenets, 316 s. [in Ukrainian].

Petrovskiy-Shtern, Y. (2019). *Shtetl: zolota doba yevreiskoho mistechka* [The Shtetl: The Golden Age of the Jewish town]: perekl. z anhl. (Ya. Strikha). Kyiv: Krytyka, 394 s. [in Ukrainian].

Tymoshchuk, O.O. (Comps.) (2011). *Istoriia mist i sil Khmelnychchyny (za pratsiamy Yu.I. Sitsinskoho i M. Teodorovycha)* [History of cities and villages of the Khmelnytskyi region (based on the works of Yu. Sitsynskyi and M. Teodorovych)]; navch. posib. Khmelnytskyi: Polihrafist-2, 560 s. [in Ukrainian].

Tsynkalovskiy, O. (1986). *Stara Volyn i Volynske Polissia (kraieznavchyi slovnyk – vid naidavnishykh chasiv do 1914 roku)* [Ancient Volyn and Volynian Polissia (Geographic Dictionary – From Early Times to 1914)]. (v 2 t., Vol.2). Vinnipeh: Vyd-vo Volyn, 578 s. [in Ukrainian].

Jabl[onowski], A. (1884). Łabuń. *Słownik geograficzny królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich.* (T.V). Warszawa: nakł. F. Sulimierskiego, W. Walewskiego, 960 s. [in Polish].

Kamińska, A. (2005). Stempkowski Józef Gabriel. *Polski Słownik Biograficzny* (T. XLIII/3, Z. 178). Warszawa; Kraków: PAU, 2005. S. 385–392. Retrieved from <https://www.ipbs.nina.gov.pl/a/biografia/jozef-gabriel-stempkowski-zm-1793-wojewoda-kijowski> [in Polish].

Отримано: 05.09.2022